

1572
DE GEBOORTE
VAN NEDERLAND

VERDRAGEN &
VERDRAAGZAAMHEID:

DE STRIJD OM NEDERLAND
EN DE WAARDEN VAN NU

Een vereniging met een eigen gezicht

Van de Fraters naar 't Zusje

Café Halfweg

Vittepraetje

inhoud

Van de redactie (Ed van der Heijden)	2
2022, 50 jaar Herderewich (Matty Moggré)	3
Prikbord	4
Agenda	5
Een vereniging met een eigen gezicht (Anita Raaphorst) ...	6
Bij woonwagenbewoners draait alles om de familie (Jan Ruijne)	10
Van de Fraters naar 't Zusje (Ed van der Heijden)	15
Café Halfweg (Anita Raaphorst)	19
Lex Schuijl voltooit boek over de praktijk van het spionnenwerk	22

MIST U NOG EEN PLAATJE?

Geweldig, wat was het een groot succes: het verzamelen van plaatjes voor het Jumbo-album. Wat is er druk geruild. Iemand zei: "Er was in de buurt zoveel contact, een burendag kan er niet tegenop". Iemand anders opende een facebookpagina, een vader ging met zijn kinderen de locaties vastleggen op Google maps. En we kregen zelfs enkele nieuwe leden! Het bestuur kreeg een restant aan plaatjes, dus als u nog een plaatje mist: info@herderewich.nl of een telefoontje naar de secretaris of voorzitter. Op 26 maart staat Herderewich op de weekmarkt met een kraam, o.a. voor de laatste plaatjes

Van de redactie

tekst **Ed van der Heijden**

2022 is voor Herderewich een heel bijzonder jaar, want we bestaan 50 jaar! De voorzitter besteedt hier aandacht aan in haar voorwoord en ook de redactie zal dat het komende jaar natuurlijk doen. De coronaversoepelingen komen eraan, als ik dit schrijf, en dat is wel te zien in de agenda en op de Prikbordpagina's. De agenda is al weer behoorlijk gevuld, er is veel te doen in Harderwijk. Verder kunt u weer van alles lezen in dit Vittepraetje.

In het kader van 50 jaar Herderewich beginnen we dit Vittepraetje met een interview, dat Anita Raaphorst heeft gehad met een van de oprichters van onze vereniging: Jan Klein. Onze gemeenteraad wil weer een centraal woonwagenkamp inrichten. Jan Ruijne heeft enkele woonwagenbewoners geïnterviewd over de woonwagencultuur in het algemeen en de historie van het woonwagenkamp in Hierden in het bijzonder.

Sinds de zomer van 2021 zit in het pand Vijhestraat 1 restaurant 't Zusje. Vijhestraat 1 is een bijzonder historisch pand. Ed van der Heijden heeft er een historische blik op geworpen.

Als u op de fiets bij de begraafplaats Oostergaarde het viaduct onder de N302 doorrijdt, komt u het oude Café Halfweg tegen. Anita Raaphorst sprak met één van de nazaten van de eigenaar en heeft daar een historisch verhaal van gemaakt.

Een lid van onze redactie heeft een boek geschreven over de geschiedenis van het inlichtingenwerk van defensie. U leest hierover in dit Vittepraetje.

De redactie is altijd blij als u een artikel voor ons Vittepraetje schrijft. Met maximaal 2000 woorden en een paar begeleidende afbeeldingen hebben we dan een mooi artikel van ongeveer 4 pagina's. Informatie voor een artikel kunt u vinden in het Historisch Kenniscentrum.

BESTUUR:
Voorzitter:
Matty Moggré
Secretaris:
John Wetzels
secretaris@herderewich.nl
tel: 0341-426847
Penningmeester/ledenadministratie:
Gerrit Visscher
ledenadministratie@herderewich.nl
Leden:
Leen Karssen (bibliotheek)
Willem van Sonnen (Vischpoort)

REDACTIE:
redactie@herderewich.nl
Hoofredacteur:
Ed van der Heijden
Eindredacteur:
John Wetzels
Redactieleden:
Anita Raaphorst, Jan Ruijne, Lex Schuijl

VERSPREIDINGSTEAM:
Wim Buitenhuis
jowi34@solcon.nl
tel: 0341-412735
Ben Companjen

WERKGROEPEN:
Archeologie:
John ten Pierick
Commissie Naamgeving:
Niek de Jong
Commissie Ruimtelijke Kwaliteit:
Désirée van Liempt
Genealogie:
Renate Uittien-Jacobs
Kroniek van Harderwijk:
Anita Raaphorst
Hierden:
Evert Jacobs
Ornamenten Kunstzacht:
Karel Chr. Uittien
Coördinator vrijwilligers Vischpoort:
Joke en Harry Huijgen
Webmaster:
Otto Büttner
webmaster@herderewich.nl

BIBLIOTHEEK, HISTORISCH KENNISCENTRUM:
Leen Karssen
bibliotheek@herderewich.nl

BEZOEK- EN POSTADRES:
Vischpoort, Schapenhoek 9,
3841 BM Harderwijk
Huismeesters Vischpoort:
Karel Kok
Willem van Sonnen tel: 06-44050339
huismeester@herderewich.nl
Leden en niet-leden kunnen van de Vischpoort gebruik maken voor het vieren van een feestje o.i.d. Informatie bij de huismeester.

CONTACT
Voor informatie: www.herderewich.nl
IBAN: NL93 INGB 0003 0361 92

Sluiting aanleveren kopij voor het volgende Vittepraetje is op 1 mei 2022

OPMAAK, DRUK
gewoonton
www.gewoonton.nl

Niets uit deze uitgave mag zonder toestemming van de redactie worden overgenomen voor commerciële doeleinden of ten behoeve van andere publicaties. De redactie behoudt zich het recht voor, in overleg met de schrijver, een artikel in te korten. Overname van een artikel is alleen mogelijk na toestemming van de auteur en de redactie. Het redactiestatuut is -voor hen die daar behoefte aan hebben- op te vragen bij het secretariaat.

AFBEELDING OP HET VOORBLAD
Interieur van de Vischpoort op de 1e verdieping na de renovatie van eind 2021. (foto: Ton van der Gaag)

tekst **Matty Moggré**

2022, 50 jaar Herderewich

Gefeliciteerd, leden van Herderewich! Dit jaar viert u de 50ste verjaardag van onze vereniging. 50 jaar hebben mensen met interesse voor de historie van Harderwijk zich verenigd in Herderewich. 50 jaar lang hebben leden zich ingezet voor het behoud en het verspreiden van de kennis van de historie van Harderwijk en Hierden, lazen zij boeken en geschriften en vertelden zij verhalen of beschreven hun bevindingen. En ze kwamen op voor het behoud van het erfgoed. Er waren mensen die in de grond zochten naar schatten uit het verleden en weer anderen maakten familiestambomen of digitaliseerden oude geboorteboeken. "Samen het verleden toekomst geven", dat deden zij en dat doen we nog steeds. We hebben een mijlpaal bereikt: 50 jaar Herderewich. Dat moeten we vieren. Inmiddels is er een kleine feestcommissie, die plannen maakt. Heeft u nog ideeën? Kom ermee!

50 jaar, dat gaan we vieren?

Wat zal corona ons dit jaar nog brengen? Kunnen we terug naar het "oude normaal"? Op het moment dat ik dit schrijf, zijn we hoopvol gestemd. We regelen toch weer voorzichtig onze bijeenkomsten, we maken plannen voor het openstellen van de Vischpoort, we hebben een jubileumplan. Alles onder voorbehoud.

Afscheid van de voorzitter.

2022 wordt het laatste jaar van de voorzitter. De statuten bepalen dat een bestuurslid na vier jaar eenmaal herkiesbaar is. Dit jaar ben ik aftredend en dus niet meer verkiesbaar. En dat is ook goed. Nieuwe bezems vegen schoon. Een nieuw geluid in de bestuurlijke wereld is gezond. Ik ben ijverig op zoek naar een opvolger, maar die is nog niet gevonden. In september houden we onze ALV, zoekt u mee? Er zijn sowieso vacatures in het bestuur, dus wilt u geen voorzitter zijn, maar wel bestuurslid, ook dan bent u van harte welkom!

Open Huis.

Op 23 april houdt het bestuur Open Huis in de Vischpoort. Tussen 11.00 u en 14.00 u bent u van harte welkom om een kijkje te nemen, een kopje koffie te drinken of even bij te praten. De muren zijn gesausd, de trap is geveerd, het ziet er weer goed uit, kom kijken! Ontmoet ons en elkaar, mogelijk nog wel op 1,5 m afstand.

Ik hoop u 23 april te ontmoeten.

Matty Moggré
Voorzitter.

Wij verwelkomen de volgende nieuwe leden:

De dames J. Vellinga-Hagendoorn en G. van Harten en de heren J. de Bruin, R. Stöcker, D. Boersma (Putten) en D.A. Hoogenboom (Ermelo). Mevr. M. Schut-Bakker heeft zich opgegeven als 2e lid van het gezin. De nieuwe leden, waarbij geen plaatsnaam is opgegeven, zijn woonachtig in Harderwijk

prikbord

VERSPREIDERS VITTEPRAETJE, GEWELDIG BEDANKT!

De heer **Leo Kaandorp** heeft ruim tien jaar het Vittepraetje in Hierden rondgebracht. Dat betekende elk kwartaal zo'n 10 km fietsen, want Hierden is uitgestrekt. Bij slecht weer samen met zijn huisgenoot per auto. Dank voor dat werk! Herman Brinkman neemt de hele wijk van hem over, ook hij bedankt. Mevrouw **Elseline Beute** bracht het blad vele jaren rond in het centrum van Harderwijk. Elseline ook jij van harte bedankt. **Wie volgt haar op?**

NIEUW: VETERANENCAFÉ IN HARDERWIJK

Op 27 oktober 2021 opende in Harderwijk het eerste veteranencafé. Een plek waar veteranen elkaar ontmoeten: jong en oud, actief dienende militairen, burgers die bij Defensie hebben gewerkt of nog werken. De initiatiefnemers noemen als doelstellingen:

- Het (doen) bevorderen van de maatschappelijke erkenning en waardering voor de doelgroep in het algemeen en in de gemeente Harderwijk in het bijzonder.
- Het geven van collegiale ondersteuning.
- Het delen van ervaringen.
- Het bieden van gezelligheid en ontspanning en het tegengaan van gevoelens van eenzaamheid.

In principe wordt dit veteranencafé iedere laatste woensdag van de maand gehouden in café Alleman in Drielanden, Triasplein 1. Zie voor agenda en meer info: www.veteranencafealleman.nl

CONTRIBUTIE 2022

De contributie voor de komende jaren is vastgesteld op € 19,50.

Gezinslidmaatschap

Meerdere leden staan ingeschreven als "familie", immers, het lidmaatschap gold per adres. Dat kan niet, volgens de notaris. Een lidmaatschap van een vereniging is per persoon. Leden die ingeschreven staan krijgen daarover een brief.

U kunt altijd een gezinslidmaatschap aanvragen: dat is dan € 10,- per persoon. U ontvangt als gezin dan één Vittepraetje.

ZO FIJN ...

Meerdere leden gaven hun email adres door!

Helaas...

Van plm. 20% missen we nog een emailadres. Geef het door aan de ledenadministratie: ledenadministratie@herderewich.nl

HERKENT IEMAND DE PERSONEN OP DEZE FOTO'S?

Via Anton Daniëls kregen wij foto's, die zijn gemaakt door Dirk Schooneboom, fotograaf in Harderwijk van 1877 tot 1914, met de vraag wie de personen op de foto's zijn.

Hieronder een lijst met namen van 10 mensen, die in die periode bij hem werkten. Misschien helpt dat bij de beantwoording van de gestelde vraag.

- Henrich F. Fuchs van 1883 tot 1888 fotograaf in de studio van zijn zwager;
- Joan Zwaan van 1888 tot 1889 als assistent-fotograaf;
- Cornelis Bos in 1892 als 22-jarige leerling-fotograaf;
- Pieter Clausing in 1889 in de leer als fotografisch assistent;
- Petertje Kok van 1889 tot 1901 in de leer als fotograaf;
- Francis Cramer van 1899 tot 1900 als 22-jarige fotograaf in opleiding;
- Nicolaas W. Mens van 1893 tot circa 1900 als 24-jarige fotograaf in opleiding;
- Marinus K.L. Plansoen in 1898 als 19-jarige fotograaf in opleiding;
- Frederik Savelkoel van 1887 tot 1888 als 26-jarige assistent-fotograaf;
- Eeltje Ypma van 1891 tot 1893 als 19-jarige fotograaf.

Misschien zijn er nog mensen, die familie zijn van genoemde personen. Op één van die foto's staat een politiemans of militair. Was dit in de tijd van het werfdepot of een mobilisatieperiode? Of waren uniform, zwaard en helm alleen maar rekwisieten?

Reacties kunt u sturen naar: redactie@herderewich.nl

agenda 2022

Zaterdag 26 maart

Kraam Herderewich op de weekmarkt, o.a. voor de laatste plaatjes voor het Jumbo-album.

Zaterdag 2 april

Verdragen & Verdraagzaamheid:

De strijd om Nederland en de waarden van nu.

Diverse activiteiten in het kader van de geboorte van Nederland, 450 jaar geleden. Catharinakapel, Kloosterplein, aanvang 14.00 uur. Zie toelichting hiernaast.

Dinsdag 12 april

Lezing "De bevrijding van Harderwijk in 1945 en wat daaraan vooraf ging" door Johan van Sonnen.

Centrum De Zin, Stationslaan 32, inloop 19.30 uur, aanvang 19.45 uur.

Zaterdag 23 april

Open Huis in de Vischpoort voor leden: een kopje koffie, kennismaken, informatie opvragen en rondkijken.

De Vischpoort, tussen 11.00 en 14.00 uur.

Zondag 22 mei

's Middags: activiteiten rondom het rampjaar 1672, 350 jaar geleden.

Nadere informatie volgt: zie website en de plaatselijke kranten.

Dinsdag 7 juni

"De Harderwijker visserij, anno 2021, Een Verborgen Schat", Cor Jansen vertelt uit zijn boek.

Centrum De Zin, Stationslaan 32, inloop 19.30 uur, aanvang 19.45 uur.

Vrijdag 26 augustus

50 jaar Historische Vereniging Herderewich. Met onze leden vieren we feest bij dit jubileum.

In Harderwijk tussen 14.00 en 21.00 uur. Vanaf 17.00 uur: Californiagebouw aan de Deventerweg.

Zaterdag 10 september en zondag 11 september

Open Monumentendagen, thema: "Duurzaamheid". Nadere informatie volgt.

Dinsdag 27 september

Algemene Leden Vergadering, voorafgegaan door de lezing "Gebeurtenissen in Harderwijk rond 1672" door Liek Mulder.

Nadere informatie volgt.

De geboorte van Nederland

Op 1 april 1572 veroverden de Watergeuzen Den Briel. Je zou deze gebeurtenis de 'geboorte van Nederland' kunnen noemen. Het was een keerpunt in de Tachtigjarige Oorlog (1568 – 1648), de oorlog tegen het machtige wereldrijk Spanje. De tachtigjarige oorlog kenmerkte zich ook deels door een burgeroorlog. Elke stad in de Nederlanden speelde in deze ingewikkelde en moeilijke tijd zijn eigen rol en heeft daardoor zijn eigen herinneringen. Sommigen bleven de landsheer, koning Filips II van Spanje, trouw. Anderen namen deel aan de opstand onder leiding van Willem van Oranje. Uit eigen beweging of noodgedwongen.

Tussen 1572 en 2022 liggen 450 jaar, maar de waarden die toen werden bevochten, spelen nog steeds: vrijheid, verdraagzaamheid, verbondenheid en verscheidenheid. Daarom kijken we niet alleen terug naar het verleden, maar ook naar het heden: hoe gaat het bij ons, hier in Harderwijk en Hierden? Hoe blijven we trouw aan die waarden van verbondenheid, verdraagzaamheid, vrijheid? Voelen we ons verbonden, ondanks of juist door verscheidenheid? En zijn we nog (een beetje) verdraagzaam naar elkaar?

Doe mee en schuif aan bij een van de dialoogtafels in of bij de Catharinakapel.

Een klein comité organiseert op 2 april a.s. een "minifestival" op het Kloosterplein en rondom de Catharinakapel om de 'geboorte van Nederland' te vieren. In de kapel is er om 14.00 uur een korte inleiding over de Watergeuzen en over Harderwijk in 1572. Vervolgens gaan Harderwijkers met elkaar in gesprek. Praat u mee over de V van Verdraagzaamheid, Vrede en Verbondenheid? We hopen te kunnen genieten van voorstellingen op het plein. Ook is er een kleine expositie rondom het jaar 1572 en de bijbehorende thema's. Schuif aan of meld u zich van tevoren bij de voorzitter, Matty Moggré.

OPROEP

De Vischpoort is vanaf 18 april elke woensdag- en vrijdagmiddag en op bijzondere dagen van 13.30 uur tot 16.30 uur open. Als het weer kan, is het zo gezellig in die poort tijdens de Open Middagen. Allerlei mensen komen even binnen kijken: Harderwijkers die zeggen: "Ik ben nog nooit binnen geweest", toeristen, burens en vrienden. Doe mee en wordt ook gastheer of gastvrouw in de Vischpoort. Meld je aan bij Harry en Joke Huijgen, Vischpoortgidsen@herderewich.nl en overleg over de mogelijkheden.

“Een vereniging waar de huishoudelijke vergadering steeds kort duurt, waar een jaarvergadering binnen 25 minuten afgehandeld kan zijn, ... waarna we tot ernstiger zaken overgaan, zo’n vereniging is er één, waar het goed toeven is. Een vereniging met een eigen gezicht.” Met deze woorden blikte voorzitter J. Siblesz. op 9 maart 1982 terug op tien jaar “Herderewich”^{1,2}. Dit jaar vieren we het vijftig jarig bestaan van onze vereniging en blikken we ook terug met Jan Klein, een van de oprichters van Herderewich.

tekst Anita Raaphorst

Anita Raaphorst is historicus en redactielid van het Vittepraetje

Jan Klein anno 2021 (Bron: Anita Raaphorst)

Interview met Jan Klein

Een vereniging met een eigen gezicht

HET ALLEREERSTE BEGIN

Op 4 november 1971 berichtte het Schilders Nieuwsblad dat op 28 oktober jl. vijf mensen het initiatief hadden genomen tot de oprichting van de vereniging “Herderewich”. Voor pastoor Karel Mars, raadslid Jan Klein, architect Hugo Harm Posthumus, conservator Matthieu Hilckmann, en mevrouw Van der Meer, lid van de nieuwe commissie Stadsverfraaiing, kreeg een lang gekoesterd idee een zekere vorm. In aanzet was het de bedoeling om te komen tot een oudheidkundige vereniging, welke de naam van de stad zou dragen zoals vermeld in de stichtingsakte van Harderwijk uit 1231: “Herderewich”. Maar volgens de vijf zouden de bemoeienissen met de oude stad weinig zinvol zijn, indien er geen aandacht werd besteed aan het hedendaagse Harderwijk. Bijvoorbeeld door het signaleren van zaken, die het behoud toch waard zijn, omdat ze deel uitmaken van de karakteristiek van Harderwijk³.

Karel Mars

VERENIGING VAN VRIENDEN VOOR HET VELUWS MUSEUM

De oprichting van Herderewich is nauw verbonden met het Veluws Museum van Oudheden, het huidige Stadsmuseum. In gesprek met Jan Klein, één van de oprichters, vertelt hij het volgende: “Ik was in 1971 net raadslid voor Progressief Harderwijk geworden en ergerde mij vreselijk aan het feit dat ze allerlei dingen gingen slopen, plannen hadden om half Harderwijk te veranderen. Ik vond dat er iets moest gebeuren.” Het Veluws Museum werd min of meer beschouwd als een gemeentelijke afdeling. De conservator, Matthieu Hilckmann, was dan ook gemeenteambtenaar. Hij kreeg van CRM subsidie voor het verwerven van kostbaarheden voor het museum. De gemeente kortte dat bedrag op de reguliere subsidie. “Matthieu en ik hebben daarom een Vereniging Vrienden van het museum opgericht. De subsidie uit andere bronnen kon toen in zijn geheel naar de Vrienden, zonder korting. Het bestuur van het museum ging onder voorwaarden akkoord. De Vrienden mochten zich niet op het terrein van de Raad van Advies van het museum bewegen. Daar zaten o.a. de heer Wittop Koning, kenner van de Gelderse

Munt in, maar ook de archivaris Van Hell en nog iemand die veel onderzoek had gedaan naar de oude Arnhemse karwegen. De Vereniging van Vrienden heeft zich alleen bezig gehouden met geld verwerven, en af en toe aankopen doen. Het was een ondersteuningsclub, meer niet. Om ons toch op het terrein van de oudheidkunde te kunnen bewegen, ontstond het plan om een historische vereniging op te richten.”

Jan Klein in jonge jaren (Bron: Jan Klein)

tie op mij genomen; ik was net raadslid en wilde geen dubbelfuncties.”

WERKGROEPEN

Net als nu werden er werkgroepen in het leven geroepen. Al gauw waren er elf werkgroepen. Jan Klein: “Eigenlijk waren er te veel werkgroepen. De archeologische werkgroep functioneerde goed. Deze stond onder leiding van de oud-militair, dhr. Feenstra, die soms dacht dat hij de troepen nog kon commanderen. Dan zei hij bijvoorbeeld ‘Morgen moeten er zes mensen beschikbaar zijn, want we gaan graven’. De werkgroep Harderwijk-Hierden ging zaken beschrijven. Men merkte dat over bepaalde gebouwen heel weinig gedocumenteerd was. Alles is verzameld en naar het Veluws Museum gegaan.” Eén van de activiteiten van Herderewich was ook het meedenken over nieuwe straatnamen. Stadsweiden werd in die tijd ingericht. Jan Klein zat destijds in de straatnamencommissie van de gemeente. Het idee was om de namen van de Hanzesteden te gebruiken. Jan: “De heren Rietveld en Mars vonden dat alleen die namen gebruikt mochten worden van de plaatsen waar Harderwijk een overeenkomst mee had gehad. De twee mannen raadpleegden samen in Arnhem de Harderwijker archieven voor bewijsstukken daarvoor. Het waren allebei zogenaamde kopstukken, ze kregen in het archief luidruchtige onenigheid over de juiste interpretatie, ze werden zelfs met z’n tweeën de leeszaal uitgezet!” In latere jaarverslagen wordt melding gemaakt van de werkgroepen Harderwijk-Hierden, Recente Historie, Genealogie, Oude Kaarten van Harderwijk, Sonnevanc, Open Monumentendag (vanaf 1988), de Herderewich Kroniek.

DE HERDEREWICH KRONIEK

Natuurlijk moest de nieuwe vereniging een orgaan krijgen. Wat eerst een mededelingenblad genoemd werd, werd al gauw als periodiekje aangeduid, met de naam Herderewich Kroniek. De Herderewich Kroniek was het resultaat van een fusie tussen het berichtenblad van de Oudheidkundige Vereniging Herderewich en het bijna overleden VM-bulletin van het Veluws Museum te Harderwijk. Dit samengaan gaf meer garanties aangaande een frequentere verschijning van vier keer per jaar. De periodiek was beslist niet bedoeld om mededelingen in op te nemen, doch uitsluitend artike-

Boven: Uitnodiging oprichtingsvergadering. (Bron: Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe)

Veluws Dagblad 3 februari 1972: nieuwe vereniging “Herderewich” kreeg gisteravond bestuur. Op de foto het nieuwe bestuur. (Bron: Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe)

len over historie, waardoor het voor degenen die de nummers verzamelden een aardig naslagwerk zou kunnen worden ⁴. Het blad verscheen in 1974 voor het eerst. De redactie bestond toen uit de heren Aniba, Hilckmann en Wittop Koning, in 1975 aangevuld met de heren Vrielink en Falch. Het eerste artikel ging over het pesthuis van Harderwijk van de hand van M. Hilckmann. Andere onderwerpen waren bijvoorbeeld de stadsbrand in 1503, de aardbeving in 1838, de korenmol in Hierden en een serie over de betekenis van straatnamen.

In 1990 wordt besloten om de Herderewich Kroniek te beëindigen wegens gebrek aan kopij en in plaats daarvan in samenwerking met de gemeentearchivaris een jaarboek uit te geven. Deze jaarboeken zijn tot en met 1995 gepubliceerd. Er bleef behoefte bestaan aan een actueel mededelingenblad; er werd besloten om bij de convocaties meer mededelingen te voegen.

VITTEPRAETJE

In 1996 verschijnt het eerste Vittepraetje. Het toenmalige bestuur hoopte dat dit hét orgaan van de vereniging zou worden. “Het is de bedoeling dat het Vittepraetje als kwartaalperiodiek verschijnt als het blad van en voor ons allen. Eenieder die iets te melden heeft, dat past binnen het kader van onze vereniging, ... de band met de leden kan verstevigen, de belangstelling voor actuele zaken kan gaande houden en informatie kan verschaffen over die activiteiten, die vaak alleen bekend zijn bij direct betrokkenen, bijvoorbeeld bij leden die de werkgroepen vormen, krijgt de ruimte.” ⁵

Tegenwoordig verschijnt er ook een (digitale) nieuwsbrief. Een overzicht van de gebeurtenissen in een jaar wordt gepubliceerd onder de naam Kronieken.

WAPENFEITEN

Zoals in het huidige beleidsplan te lezen is, is het doel van de vereniging tweeledig: de kennis van en de belangstelling voor de geschiedenis en archeologie van Harderwijk en Hierden te behouden en te bevorderen en tevens te waken over het cultureel erfgoed van Harderwijk en Hierden ⁶.

De inspanningen vanuit de verschillende werkgroepen om deze doelstellingen te bereiken, werden soms beloond, soms moest men het verlies erkennen. In de jaarverslagen is hier meer over te lezen. Enkele wapenfeiten uit 1974/’75 zijn bijvoorbeeld: herplaatsing van vloedstenen, oprichting N.V. Stadherstel en herleving van de

stadspomp op de Vischmarkt. Ook het verschijnen van de “Wandelingen door Oud-Harderwijk” en van deel 2 van de “Kroniek van Harderwijk” waren memorabele gebeurtenissen.

In 1986 is er veel overleg met de gemeente Harderwijk om het historisch karakter van de stad en het dorp Hierden te behouden. Zo is in de notulen van de 76ste ledenvergadering op 20 oktober 1986 te lezen dat de vereniging een bezwaarschrift heeft ingediend tegen gedeelten van het plan “Binnen de Veste”, tegen de wijzigingsbevoegdheid om 35 parkeerplaatsen aan de Verlengde Brouwerssteeg in het Plantagegebied aan te leggen, en tegen de wijzigingsbevoegdheid waarmee de parkeerkelder in het Hortusgebied aan de Doelenstraat kan worden uitgebreid met 50 parkeerplaatsen.

Jan Klein: “Die parkeerplaatsen in het Plantagegebied zijn er ook gekomen, maar wel zo dat het park werd gespaard. Men wilde daar eigenlijk een soort wandel- en fietsgebied maken, maar dat is gesneuveld en ik moet zeggen het is nu redelijk acceptabel. De aanpak van de Kaatsbaan is natuurlijk een ramp geweest, hetzelfde geldt voor de inrichting van de Vuldersbrink. Die woningen daar hadden ze voor goud kunnen verkopen, die kleine ‘tiny’ huisjes. Ik was in de gemeenteraad de enige die tegenstemde. Die kleine huisjes zijn allemaal naar het Zuiderzeemuseum gegaan.

De geest, de instelling was in die tijd, na de oorlog, toch gericht op het opruimen en herbouwen. En het creëren van parkeergelegenheid was een belangrijke taak in de ogen van de gemeente. Het tij veranderde op een gegeven moment. Men had op de Vuldersbrink een C&A en V&D gepland, maar de mensen van C&A zeiden dat ze zich in de Donkerstraat wilden vestigen. Dus hebben ze dat hele pand gesloopt en de gevel bewaard. Op initiatief van de bestuurders van C&A is daarna ook het Hortuspark ontstaan.”

Zo heeft Herderewich haar bijdragen geleverd aan het behoud van het historisch erfgoed van Harderwijk en Hierden. Een overleg met de gemeente leidde er in 1986 toe dat de Oranje-Nassaukazerne op de gemeentelijke monumentenlijst werd geplaatst en dat een vertegenwoordiger van Herderewich, de heer N. de Jong, zitting nam in de gemeentelijke monumentencommissie.

In samenwerking met de Harderwijkse Molen Stichting werden er acties gevoerd voor het plaatsen van een molen aan de haven. De te-

rugkeer van de in 1969 afgebrande molen werd zeer wenselijk geacht. De molen werd officieel geopend in september 1999.

Het parkeerterreintje nabij de Linnaeustoren werd opgeheven en op die plaats kwam in 1989 een kruidentuin. Het onderzoek van de heer Feenstra diende als basis voor het nieuwe ontwerpplan van de gemeente voor het Hortusgebied.

Jan Klein heeft zelf meegedaan aan de actie voor behoud van de wilde plataan in de Hortus en de restauratie van de ginkgo biloba.

Helaas kon de sloop van boerderij “Beekhuizen”, eigendom van Natuurmonumenten, ondanks alle acties in 1989, niet voorkomen worden.

ANEKDOTEN

Jan vertelt nog een paar leuke anekdoten. Zo was er bij het oude gemeentehuis, op de hoek van de Bruggestraat, een pand met in de muur een oud, uniek tabaksmerk gemetseld. De eigenaren wilden verbouwen en het merk weghalen. “Dat is door mensen van Herderewich tegengehouden”, aldus Jan.

In de Donkerstraat staat een winkel met een antieke, gebeeldhouwde deur. Nieuwe eigenaren wilden toentertijd de deur gladmaken, net toen de heer Rietveld langs kwam. Jan: “Rietveld was nogal fel, hij heeft de aannemer in zijn kladden gegrepen, gedreigd hem mee naar het politiebureau te nemen. De deur is wel behouden gebleven!”

Links: Het symbool van de adelaar was het logo van de tabaksfabriek ‘Wapen van Amerika’(rond 1877) Bruggestraat 44-46.

(Bron: Anita Raaphorst)

Rechts: Gebeeldhouwde deur pand Donkerstraat 29.

(Bron: Anita Raaphorst)

VISSERSWONING

In 1990 wordt een pandje aan de Kleine Marktstraat nr. 14 aangekocht met hulp van het Burgerweeshuis. Stadsherstel restaureerde het en het Veluws Museum richtte de benedenverdieping in als een oude visserswoning. De woning is het laatste authentieke vissershuisje in Harderwijk en dateert van 1756 ⁷. Het is een huis met een hang, bovenin is nog een haak bevestigd waar ze de netten aan lieten drogen. Het gehele pand wordt gehuurd van het Burger Weeshuis door de Stichting Ginkgo Biloba, een herensociëteit, die de benedenverdieping ter beschikking stelt aan het museum en de rondleidingsdiensten.

TENSLOTTE

Jan Klein, geen Harderwijker van geboorte, is wel verknocht geraakt aan Harderwijk. “Je hebt er een rijke historie, ook al is Harderwijk daar een tijdje slordig mee om gegaan. Nu moet ik zeggen het is nog altijd een sprookje, dat goed bewaard is gebleven. Harderwijk heeft bijvoorbeeld een belangrijke rol gespeeld in de patriottentijd. Herman Willem Daendels, die in 1787 deel nam aan de patriottenbeweging tegen stadhouder Willem V van Oranje-Nassau, heeft rechten gestudeerd aan de Universiteit van Harderwijk.”

Jan: “Ik heb dus nooit een bestuursfunctie op mij genomen door mijn werk als raadslid en wethouder. Herderewich liep inmiddels, ik zet liever dingen op en als het dan loopt vind ik het prima. Ik heb wel altijd de ledenvergaderingen bezocht. In die tijd kon er wel eens veel gediscussieerd worden over de volgorde van de agenda. Dat zal nu niet zo gauw meer gebeuren. Herderewich functioneert op dit moment heel goed. Ga zo voort!”

VOETNOTEN BIJ HET ARTIKEL

¹ J. Siblesz. “Tien jaar Herderewich in vogelvlucht” in bundeling van de kronieken 1974-1989.

² De naam “Herderewich” moest uitgesproken worden als Herderewiek, volgens M. Hilckmann in het 1^e jaarverslag van de vereniging. Bron: Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe.

³ Schilder's Nieuws- en Advertentieblad, 4 november 1971.

⁴ Siblesz., “Tien jaar Herderewich in vogelvlucht”.

⁵ <http://www.herderewich.nl/pdf/1996-1.pdf>

⁶ <http://www.herderewich.nl/pdf/beleidsplan.pdf>

⁷ beleefHarderwijk.nl

Ze hebben allemaal een bijnaam, ze zijn erg gehecht aan hun rijdende huis en ze kunnen niet zonder hun familie. We hebben het over de woonwagenbewoners. Jarenlang vormden ze een bijna vergeten groep. Maar die tijd is voorbij. De woonwagenbewoners doen van zich spreken en Harderwijk loopt daarbij voorop¹. Na veel gesprekken tussen het gemeentebestuur en de HVWC, de Harderwijkse Vereniging voor het behoud van de Woonwagen Cultuur, is besloten dat Harderwijk een groot, nieuw kamp krijgt. Daarmee gaat een lang gekoesterde wens van de 'kampers' in vervulling. Op een dergelijk groot kamp komt hun cultuur beter uit de verf. Maar wat houdt die cultuur eigenlijk in? In dit artikel aandacht voor de Harderwijkse woonwagenbewoners en hun cultuur.

Bij woonwagenbewoners draait alles om de familie

Harderwijkse 'kampers' blij met komst van nieuw kamp

Jarenlang vormden de woonwagenbewoners een vergeten groep. Ze werden weggestopt in kleine kampjes aan de rand van een woonwijk. De overheid hoopte dat de bewoners van deze kampjes langzaam zouden verhuizen naar een stenen huis. En dat de kampers geleidelijk op zouden gaan in de burgersamenleving.

De woonwagenbewoners moesten 'normale' burgers worden; de woonwagencultuur zou stukje bij beetje verdwijnen.

Maar dit beleid is voorbij. De UNESCO heeft aangegeven dat de woonwagencultuur behouden moet blijven. Vervolgens kwam de Nationale Ombudsman in mei 2017 met het rapport 'Woonwagenbewoner zoekt standplaats'. In dit rapport een aanklacht aan het adres van de minister: het 'uitsterfbeleid' moest komen te vervallen.

Gemeenten moeten nieuwe standplaatsen aanleggen op basis van een woonbehoefteonderzoek. Een jaar later nam het ministerie dit advies over.

In dit artikel vertellen drie Harderwijker kampers, te weten Jan Willem de Ruiter (82), Lammert de Ruiter (61) en Petra Drost (52) over wat de woonwagencultuur voor hen betekent. Wat houdt die cultuur in en waarom moet die cultuur bewaard blijven? Maar eerst een stukje geschiedenis.

DE HISTORIE

Woonwagenbewoners zijn van oorsprong 'reizigers'. Het is een verzamelnaam die verschillende groepen omvat. Het valt buiten het kader van dit artikel om die verschillende groepen en hun oorsprong te beschrijven. Kort door de bocht: in de negentiende eeuw werden de wegen sterk verbeterd en werd het mogelijk om met door paarden getrokken karren van plaats naar plaats te trekken. Die karren werden overhuifd en de hele familie reisde mee. Op zoek naar werk, op zoek naar handel.

Reizigers waren lang niet altijd gewenst. Ze stonden stevast met hun wagens aan de rand van een dorp of

Jan Willem de Ruiter met vrouw en kind, begin jaren zestig. Jan was twintig jaar later de beheerder van het grote kamp in Hierden.

stad. Zo ook in Harderwijk. De volgende passages zijn ontleend aan het Brondocument Woonwagenstandplaatsen 2021, geschreven door ambtenaren van de gemeente Harderwijk. "Het eerste kamp lag op de plek waar nu de A28 ligt. Hierna zijn ze verplaatst naar de Zandlaan. Dit was ongeveer zeventig jaar geleden. Het woonwagenkamp lag afgelegen, waardoor er amper contact was met de inwoners van Harderwijk. Nieuwsgierigen klommen op de dijk om te kijken hoe het kamp er uit zag. Voorzieningen waren er niet; men moest zich redden door in het bos de behoeftes te doen. Later werden er latrines gebouwd met een balk er boven om op te zitten en je behoefte te doen."

"De relatie met de gemeente was minimaal. Kosten om daar te staan bedroegen toen 75 cent per week. Mensen verdienden hun centen met venten, scharen slijpen, stoelen matten, autosloop en verder verhuurden ze zich op grote schaal aan boeren, agrariërs om aardappels te rooien, vlas te trekken, erwten te dorsen. Kinderen werkten hier ook aan mee en in de winter verhuurde men zich aan de hoogovens, aan de suikerbietenfabriek, aan de kolenmijnen in Limburg. Ook werkten reizigers veel in kersen-, appel- en perenboomgaarden. In principe deden ze alles wat nodig was in Nederland. Venten met galanterie was ook typisch iets voor reizigers. Galanterie: dat zijn naalden, garen, elastiek, mesjes, scharen, knijpers, scheerzeep, scheermesjes. Alles wat een mens nodig had voor zijn dagelijkse onderhoud. Vooral op het platteland voorzagen de reizigers in een behoefte."

Reizigers zijn het liefst buiten en bij elkaar. Ze zitten vaak op 'de plank'. Hier een stel reizigerskinderen, begin jaren zestig.

Tante Truke (Trudy voor burgers) stapte uit de auto met een doos vol boodschappen. Beeld van het grote kamp in Hierden, eind jaren zeventig.

"In die tijd waren er ook reizigers die schoorstenen veegden, pannennappers waren en die tuitenwassers maakten. Paraplumakers waren er ook. Een hele bekende paraplumaker was oude Lou Vermanen. Ook waren er reizigers in die tijd die een aapje hadden, waar ze dan mee optraden en de aap kunstjes lieten doen. Muzikaal waren de reizigers ook. Velen konden goed accordeon of gitaar spelen en gaven optredens in cafés, feestzalen en restaurants. Draaiorgels hadden ze ook en ze gingen met deze op weg naar plekken waar veel mensen bij elkaar kwamen om zo centen te verdienen. In die tijd waren er nog reizigers die met paard en wagen reden en hierdoor ook veel kennis hadden over paarden. Stroom was er minimaal, als het er al was. De wagen werd dicht bij een bestaande stroomleiding gezet. Men gooide over deze draad een koperdraad met haak heen en zo pakte men stroom. Eigenlijk kon er geen aanspraak gemaakt worden op bijstand van de gemeente. Als er al iets kon, dan was het een klein bedrag en moest je weggrijpen naar een andere plaats. Wat je wel kreeg in Harderwijk was een dokterskaart, zodat je toch nog medische verzorging kon krijgen."²

Jan Willem de Ruiter (82), roepnaam Jan, kan zich die tijd nog goed herinneren. Hij fungeerde als een soort bemiddelaar tussen gemeente en de kampers. De Ruiter nam een bijzondere positie in. Hij groeide op in een Harderwijks burgergezin, maar schaakte op 19-jarige leeftijd een meisje van het kamp. Dat schaken klinkt misschien romantisch, maar dat was het voor Jan zeker niet. Hij moest zich bewijzen, hij moest zich invecchten. Letterlijk. "Mijn moeder was een mooie vrouw", zo vertelt zoon Lammert, "hij heeft echt voor haar moeten knokken. Dat was niet misselijk, het ging er hard aan toe." Het duurde jaren voor De Ruiter senior ten volle werd geaccepteerd. Uiteindelijk kreeg hij het vertrouwen van veel kampers én van de gemeente. Jan werd de regelneef van de

vele kleine kampen op de Noordwest-Veluwe en later werd hij beheerder van het grote kamp in Hierden. Hij was slim, kon goed praten, was niet bang en bemiddelde vaak bij problemen tussen kampers en burgers.

Eind jaren zestig besloot de rijksoverheid over te gaan tot een concentratiebeleid: de kleine kampjes moesten verdwijnen. In plaats daarvan werden er grote, regionale woonwagencentra gebouwd. Met een school, met een gemeenschapshuis. Doel: de integratie van kampers in de burgermaatschappij te bevorderen. In Harderwijk werd het kamp aan de Zandlaan opgeheven en er werd aan de Kleine Mheenweg in Hierden een groot kamp gebouwd. In diezelfde periode werd het woonwagenbewoners verboden te reizen met hun wagens.

Lammert de Ruiter (61) is de drijvende kracht achter de HVWC, de Harderwijkse Vereniging voor het Behoud van de Woonwagen Cultuur. Hij woonde op het grote kamp in Hierden. “Er is destijds niet goed over nagedacht. We mochten niet meer reizen. Door iedereen in een regionaal kamp te plaatsen ontstond er enorme onderlinge concurrentie. Tot die tijd had iedere scharensleep een eigen gebied. Maar twintig scharensleepers in een kamp als Hierden? Zoveel klanten zijn er gewoonweg niet! Bovendien werd er rond die tijd ook steeds vaker naar papieren gevraagd. Een voddenboer had papieren nodig, een sloperij had papieren nodig. Die papieren hadden de kampers niet. Het gevolg: ze raakten hun werk kwijt.”

Leida Wagenmaker en Lammert de Ruiter voor hun woonwagen aan de Slauerhoffstraat.

Ander werk vinden, buiten het kamp, was in die jaren lastig. De meeste kampers hadden weinig scholing gehad. Veel burgerwerkgevers wantrouwden de kampers en namen ze niet in dienst. Gevolg: veel woonwagenbewoners waren plotseling aangewezen op een uitkering. Lammert: “Uitkeringstrekkers waren we. Terwijl we tot die tijd altijd keihard hadden gewerkt. Maar het werk is ons afgenomen.”

In 1985 is het woonwagencentrum in Hierden opgeheven. De rijksoverheid sloeg een nieuwe koers in: deconcentratie. Woonwagenbewoners mochten alleen nog verblijven op locaties van maximaal 15 standplaatsen. In Harderwijk en de regio ontstonden kleine kampjes. Maar met veel minder plaatsen dan destijds in het Hierdense kamp. Gevolg: veel kampers moesten naar een stenen huis. Tegen hun wil. Die situatie is sindsdien niet wezenlijk veranderd. Sinds de jaren negentig is er in Harderwijk geen enkele standplaats bijgekomen. De woonwagenbewoners werden een vergeten groep.

WOONWAGENCULTUUR

De UNESCO vindt dat de cultuur van de woonwagenbewoners behouden moet blijven. Wat houdt die cultuur in? Kernpunt en draaischijf in die cultuur is het begrip ‘familie’. Die wijkt af van het begrip familie zoals dat in de burgermaatschappij wordt gehanteerd. Want in de woonwagencultuur wordt familie heel ruim opgevat. Misschien is het beter om te spreken van een stamverband. Lammert de Ruiter bijvoorbeeld stelt dat zijn deel van de familie deel uitmaakt van de Garibaldi's, een van oorsprong Italiaanse familie of stam die vertakkingen heeft in heel Europa. Toen de reizigers nog echt reisden, werden die internationale contacten redelijk onderhouden. Sinds het reizen verboden is, zijn die internationale contacten verwaterd.

Lammert vertelt zijn verhaal vanuit zijn woonwagen aan de Slauerhoffstraat. De deur van die wagen staat altijd open. Bezoekers moeten dan wel eerst langs een enorme Rottweiler, maar het is een goedaardig beest. Veel kampers hebben trouwens een hond en meestal zijn dat geen schoothondjes. Lammert zit aan de keukentafel. “Heb je je vrouw niet meegenomen? Waarom niet?” In die ene vraag komen al twee eigenschappen van kampers samen: ze zijn heel direct en ze zijn heel gastvrij. Het is volstrekt normaal om koffie te drinken en vervolgens aan te schuiven voor de maaltijd. Het maakt niet uit dat je elkaar voor het eerst ziet en spreekt.

Familie is dus het kernbegrip. En een woonwagenfamilie wil het liefst bij elkaar wonen. Het liefst in stamverband, dus met veel wagens. Zo kunnen ze voor

Een reizigersvrouw met twee kinderen. De kinderen zijn nichtjes van elkaar.

elkaar zorgen. Want nog steeds maken woonwagenbewoners veel minder gebruik van sociale voorzieningen dan ‘gewone’ burgers. Kampers zorgen voor elkaar. Zieke of gebrekkige ouderen worden opgevangen door de familie. Ze gaan niet naar een verzorgings- of verpleeghuis. Of het moet echt niet anders kunnen. Jan de Ruiter (82): “Familie is een gevoel dat je bij elkaar hoort, dat je altijd op je familie kunt rekenen, wanneer je ziek bent, wanneer je ruzie hebt, wanneer je auto kapot is en wanneer je geen eten hebt.”

Die bloedband is belangrijker dan andere zaken. “Toen in de rest van de samenleving nog een taboe bestond op homo's en lesbo's was dat bij ons allang geaccepteerd”, zo vertelt Lammert. “Het was familie. Dáár ging het om. En of zo'n familielid lesbo was of homo, dat was helemaal niet belangrijk, daar werd ook helemaal niet over gepraat.”

Woonwagenbewoners zijn erg gesteld op hun vrijheid. Dat heeft te maken met het reizen van vroeger. Zij bepaalden zelf wanneer ze van stad A naar dorp B trokken. Ook dat gevoel wat de bewoners met hun woonwagen hebben: ze kunnen zo hun wagen opbreken en naar elders reizen. Dat gebeurt in de praktijk niet, maar het gevoel dat ze hun huis, hun hele hebben en houden, zo kunnen oppakken en vertrekken, dát is belangrijk.

In de woonwagenwereld zijn vrouwen vaak de baas. Lammert de Ruiter zegt het op het moment dat zijn vrouw Leida binnenkomt. Hij glimlacht terwijl hij het zegt, maar de boodschap is serieus. De mannen ogen vaak stoer en macho. Maar ze hebben lang niet altijd het laatste woord. De vrouwen hebben sterke karakteren en zijn heel zelfstandig. Jan de Ruiter, de vroegere beheerder van het grote kamp in Hierden, beaamt dit. “Vrouwen zijn vaak de baas. Dat klopt. Maar ik kan je niet vertellen waarom dat zo is. Het is domweg een gegeven.”

In de reizigerscultuur werden vrouwen vaak geschaakt. Het is al eerder genoemd. In de praktijk hield dat in dat een man, zonder toestemming van de ouders, een meisje meenam naar een ander kamp en daar met haar sliep. De ouders van het meisje werden dan voor een voldongen feit gesteld.

Binnen de reizigerscultuur is muziek belangrijk. De woonwagens waren niet groot, het leven speelde zich vaak buiten af. De reizigers zochten elkaar buiten op. Vaak zaten ze op ‘de plank’, de treeplank die elke woonwagen heeft. Daaromheen mensen op krukjes en kratjes. Vertier moesten ze zelf maken. Kampers met enig muzikaal talent bespeelden een instrument. Dat zorgde voor een gezellige, losse sfeer.

Lammert vertelt over de eerste communie. Dat is voor woonwagenbewoners een groot feest. De reizigers zijn vanouds katholiek. “Of je nou in Brabant komt of in Gelderland, in Noord-Holland, dat maakt niet uit, we zijn allemaal katholiek. En we hebben geen eigen pastoor -dat kan ook niet met die kleine kampjes- maar pater Jan is voor ons een begrip. Hij reist heel Nederland door, bezoekt de kampjes en staat woonwagenbewoners met raad en daad terzijde. Het grappige is: de pater is een burger, geen kamper.” Van alle katholieke rituelen is de eerste communie misschien wel de belangrijkste.

Kampers hebben een eigen taal. Het is geen taal met een uitgespeld alfabet, het is Bargoens. Binnen dit Bargoens worden verschillende dialecten gesproken. Maar over het algemeen begrijpen de reizigers elkaar onderling uitstekend, ook al woont de een in Limburg en de

Zie die prachtig bewerkte deuren. Veel woonwagens zijn pareltjes om te zien. De vrouwen houden de wagens brandschoon.

Lammert de Ruiter hoopt ooit nog eens zo'n fraai bewerkte woonwagen te kunnen kopen.

ander in Noord-Holland. Lammert: "Als woonwagenbewoners in een groep met burgers zitten en ze willen elkaar even snel bijpraten, zonder dat die burgers het begrijpen, dan vallen ze terug op het Bargoens."

Het gevoel bij elkaar te horen is heel sterk, het is lastig onder woorden te brengen. Petra: "Mijn dochter is op cruise geweest. Aan boord van het schip hoorde ze iemand praten. Gewoon algemeen beschaafd Nederlands. En toch wist ze gelijk: dit is een kamper. Andersom was het net zo. En dan zoek je contact, raak je met elkaar in gesprek. Het zit gewoon in ons bloed, ik weet niet hoe ik het anders moet omschrijven."

De cultuur van de kamperers heeft zich ontwikkeld door het voortdurend onderweg zijn. Doordat dit reizen verboden is, staat ook die cultuur onder druk. En het leven in kleine kampjes helpt ook niet echt. Lammert de Ruiter tracht de gewoonten én het Bargoens over te dragen aan zijn kinderen en kleinkinderen. Dat lukt deels. Maar omdat veel kamperers tegenwoordig in een stenen huis wonen, niet in stamverband leven en banen in de burgermaatschappij hebben, verwatert de culturele erfenis. Het schaken van vrouwen bijvoorbeeld komt bijna niet meer voor.

DE TOEKOMST

Maar die oude cultuur krijgt weer een kans, wordt nieuw leven ingeblazen. Harderwijk gaat op zoek naar een plek waar tussen de 60 en de 85 woonwagens kunnen staan. Het besluit zorgde voor een siddering in de woonwagengemeenschap. Is dit echt waar? Gaat er echt een nieuw kamp komen? Een golf van nieuwe energie ging door de woonwagengemeenschap. Het besluit van de Harderwijkse raad betekent dat ze gezien worden, het is een geweldige opsteker voor hun zelfvertrouwen. Lammert: "Vergeet niet: altijd is er óver ons gepraat en óver ons beslist. Telkens kwamen er nieuwe regels en wetten, wij moesten ons aanpassen. Nooit werd er mét ons gepraat. Dat gebeurt nu wel: er wordt mét ons gepraat. Dat is zo'n groot verschil, dat kan ik je eigenlijk niet uitleggen." Dat Lammert, de voorman van de HVWC, het liefst vandaag nog verhuist naar een nieuw kamp zal geen

verbazing wekken. Maar ook zijn vader, de bejaarde Jan de Ruiter, verruult zijn huurhuis aan de Parallelweg direct voor een plek op het kamp. En wat te denken van Petra Drost: haar prachtig gerenoveerde woning in de Zeebuurt – met dubbele beglazing, met vloerverwarming, met een flinke tuin – ze laat het allemaal zo achter. Haar man Hero, een echte Harderwieker, steunt haar. Toppunt is misschien wel Willy, de 27-jarige dochter van Petra. Zij is van de jongste generatie en woont in een koophuis in het Waterfront, een van de meest gewilde woonlocaties in Harderwijk. Ook zij heeft er geen enkele moeite mee haar prachtige nieuwe huis in te ruilen voor een bescheiden huis op wielen, een woonwagen dus.

Petra Drost achter haar huis in de Zeebuurt.

BRONNEN

- Interviews met Jan Willem de Ruiter, Lammert de Ruiter en Petra Drost, december 2021 – februari 2022
- Brondocument Woonwagenstandplaatsen 2021, gemeente Harderwijk
- De Stentor, editie West-Veluwe, 20-09-2021 en 28-01-2022
- De woonwagencultuur als immaterieel erfgoed, Annabel van Heesbeen, 19-6-2016, DUIC (De Utrechtse Internet Courant)
- Woonwagencultuur, Kenniscentrum immaterieel erfgoed Nederland, oktober 2014
- Honderd jaar woonwagenbeleid in Nederland, Woonwagenwijzer
- Vereniging tot Behoud van de Woonwagencultuur in Nederland

VOETNOTEN BIJ HET ARTIKEL

¹ Zie de Stentor van 28 januari 2021.

² Brondocument Woonwagenstandplaatsen 2021, pagina's 8 en 9

Vijhestraat 1 in 2022 (foto: Els Schrijver)

tekst Ed van der Heijden

Ed van der Heijden is hoofdredacteur van het Vittepraetje

In de coronazomer van 2021 werd in het pand Vijhestraat 1 restaurant 't Zusje geopend. Omdat het pand een rijke historie heeft en al heel lang bestaat, zijn er tijdens de verbouwing onderzoeken gedaan naar de oudheid van bepaalde onderdelen van het pand. Redenen genoeg om die geschiedenis eens nader toe te lichten.

Van de Fraters naar 't Zusje Vijhestraat 1 en haar bewoners

We beginnen met het pand, de resultaten van de archeologische onderzoeken en de wijzigingen die in de loop der eeuwen aan het pand zijn aangebracht. Vervolgens komen de bewoners, voor zover bekend, aan bod.

HET PAND

De eerste gegevens over een pand dat we nu kennen als Vijhestraat 1 dateren uit het midden van de 15^e eeuw. Op 12 januari 1441 dragen de Schepenen van Harderwijk het eigendom van een huis met hofstede aan de Straat van Sevenhuysen over aan de priesters Deric van Herxen en Albert van Calcar. Deze priesters waren de leiders van het St. Gregoriushuis van de fraters van het gemene leven uit Zwolle. Zij namen de verplichting op zich om hier binnen 2 jaar een Fraterhuis met studentenconvict te vestigen. In het kader op de volgende pagina leest u meer over de fraters en over het instituut Fraterhuis. Het pand Vijhestraat 1 is een smal gebouw van

ongeveer 7,5 meter breed en circa 25 meter diep. In de 15^e eeuw wordt al gesproken over een leien dak en ook de kelder onder het gebouw wordt al genoemd.

De fraters hebben in de loop der jaren hun instituut Fraterhuis steeds verder uitgebreid. Ze bouwden en kochten steeds meer gebouwen aan voor hun werkzaamheden. Vijhestraat 1 was het hoofdgebouw van dit instituut.

In 1503 vond de grote stadsbrand plaats, die de hele stad in vuur en vlam zette. Ook het pand Vijhestraat 1 en omliggende gebouwen zullen daarbij zeker schade hebben geleden.

Door Van de Schee Bouwhistorie en Van Daalen Dendrochronologie ¹ is in 2020 onderzoek gedaan naar de ouderdom van enkele moerbalken ², wandbetimmering en vloerplanken in het pand Vijhestraat 1. Uit dit onderzoek blijkt dat de

De fraters van het gemene leven en het instituut Fraterhuis

De fraters (broeders) van het gemene leven waren volgelingen van Geert Groote, de grondlegger van de Moderne Devotie, een religieuze groepering – het was geen kloosterorde – die aan het einde van de 14^e eeuw in Deventer ontstond. Op meerdere plaatsen vormden zich gemeenschappen van niet-gewijde zusters en broeders, die een geestelijk reveil predikten tegen de verloedering van het leven van de clerus in de katholieke kerk. Hun voornaamste bezigheden waren de zorg voor de studerende jeugd en de verbetering van de leefomstandigheden van de bevolking. De fraters voorzagen in hun levensonderhoud door het kopiëren van handschriften voor kerken en kloosters, het geven van geestelijke leiding aan scholieren en aan zusters in de Harderwijker zusterkloosters. Ook behartigden zij de financiën van die kloosters.

In Harderwijk hebben de fraters het instituut Fraterhuis steeds verder uitgebreid door aanbouw of aankoop van onroerend goed. Dit stond aan de Straat van Sevenhuijzen, de Vijhestraat, het Fraterhuishof en het Kerkplein. Het pand aan de Vijhestraat 1 was het hoofdgebouw van het instituut Fraterhuis.

Na de Reformatie werden, in de periode 1580 – 1585, de gebouwen van alle rooms-katholieke instellingen door de gemeente geconfisqueerd, ook die van het instituut Fraterhuis. De gebouwen kregen daardoor andere bestemmingen. In de loop der eeuwen hebben sommige gebouwen veel bijnamen gehad, gerelateerd aan de functie die ze toen kregen. Hieronder volgt een beknopt overzicht:

- Vijhestraat 1 was bekend als Het Nieuwe Leijenhuijs, Het Grote Fraterhuijs, Het Oude Auditorium [tot in de negentiende eeuw] en De Rectorswoning en de Burgemeesterswoning.
- Kerkplein 9 [dit is in de jaren '80 van de 20^e eeuw afgebroken] was bekend als Het Arme Klerkenhuijs, Het Kleine Fraterhuijs, Het Fraterhuijs (in de hoedanigheid van internaat), Het Arme Mannen -, Vrouwen - en Kinderhuis en Bethel.
- Straat van Sevenhuijsen 4-8 was van oorsprong de kapel van het Fraterhuis en werd in 1587 getransformeerd tot Pesthuis.

Op de stadsplattegronden van Nicolaes van Geelkercken (1639) en Joan Blaeu (1649) zijn al die gebouwen van het 'imperium' van de fraters terug te vinden. In de tijd van Van Geelkercken en Blaeu is de situatie met betrekking tot de benamingen als volgt. Vijhestraat 1 is dan bekend als Het Oude Auditorium en Kerkplein 9 is dan simpelweg Het Fraterhuijs [in de hoedanigheid van internaat]. Daar komt bij dat Vijhestraat 1 door de kaartenmakers niet werd bestempeld als bijzonder gebouw. Hierdoor is het misverstand ontstaan dat Kerkplein 9 het hoofdgebouw is geweest van de fraters, maar in werkelijkheid is dat het huidige, nog steeds bestaande, pand Vijhestraat 1.

onderzochte eiken moerbalken dateren van kort na 1492. Dit zou betekenen dat deze balken en daarmee het pand de stadsbrand hebben overleefd, maar ook dat het pand inderdaad al meer dan 500 jaar bestaat.

Een andere belangrijke conclusie is dat het pand Vijhestraat 1 werd gebouwd in een periode later dan 1441, toen de fraters in Harderwijk hun werk begonnen. De datering kort na 1492 kan erop wijzen dat het pand niet oorspronkelijk als onderdak voor de studenten werd gebouwd, maar oorspronkelijk een andere functie had. Daarnaast concluderen de archeologische onderzoekers ook dat in de 2^e helft van de 16^e eeuw andere vloeren zijn gelegd, omdat de onderzochte vloerdelen dateren van na 1536. De vloeren bestaan niet alleen uit grenenhou, maar ook uit populierenhout. Dat is vrij zeldzaam. Verder werden wanden verplaatst of vervangen, want twee eikenhoutskeletwanden op de eerste verdieping stammen aantoonbaar uit de late 16^e eeuw.

Naast de stadsbrand in 1503 vond in de 2^e helft van de 16^e eeuw ook de beeldenstorm plaats. In Harderwijk gebeurde dit zelfs op twee tijdstippen: in 1566 en 1572. In dat laatste jaar werden veel kerken en kloosters vernield en ook de huizen van de fraters zullen daar niet aan zijn ontkomen.

Met de Reformatie, die in die periode werd doorgevoerd, kwam er een eind aan het instituut Fraterhuis, zoals in het kader is beschreven.

In de 17^e en 18^e eeuw zijn aanpassingen uitgevoerd aan de indeling van de ruimten in Vijhestraat 1. Uit bovengenoemd dendrochologisch onderzoek is gebleken dat de huidige grenen wandbetimmeringen en het bijbehorende raamwerk op de eerste verdieping van het gebouw dateren uit het midden van de 17^e eeuw. De monsters, die men uit die wanden heeft gehaald, blijken ook nog eens aantoonbaar uit dezelfde boom te zijn gezaagd. De onderzochte wand uit de 17^e eeuw is nog in een behoorlijk goede staat en een mooi voorbeeld van hoe scheidingswanden 350 jaar geleden gemaakt werden. Zoiets wordt nog maar zelden aangetroffen in Nederlandse woonhuizen.

Verder lijkt het erop dat sommige vloeren uit het begin van de 19^e eeuw dateren.

DE EIGENAREN EN BEWONERS

De 15^e en 16^e eeuw: de fraters

De eerste eigenaars en bewoners van Vijhestraat 1 waren, zoals al eerder gezegd de fraters. Zij boden huisvesting aan de klerken ³ (studenten)

Vijhestraat 1 (in het midden op de achtergrond met 2 schoorstenen aan de zijmuur) omstreeks 1900. Op de voorgrond de tuin van het Oude Mannenhuis (foto: Streekarchivariaat Noordwest Veluwe)

van de Latijnse School, die op de plaats stond waar nu basisschool De Rank staat.

Nadat, na de Reformatie, aan het eind van de 16^e eeuw de huizen van de fraters werden geconfisqueerd, werd het pand bewoond door onderwijzers, onder andere Peter Mill. Ook ambachtslieden vonden er tijdelijk hun werkruimte, zoals bijvoorbeeld Gijsbert Jacobsz., een passementswerker. Hij vervaardigde boordsels en andere versiersels, die veelal bijvoorbeeld aan uniformen zaten.

De 17^e, 18^e en 19^e eeuw: rectoren in de Rectorswoning

In 1600 werd het Nassau-Veluws Gymnasium gesticht. Zie voor nadere toelichting in het kader hiernaast.

Vijhestraat 1 is ongeveer 300 jaar lang de dienstwoning geweest voor de rectoren van het gymnasium.

In de 17^e eeuw woonden hier onder andere de volgende rectoren van het gymnasium: Rutger Hermannides (1647 – 1667) en Johannes Conradus Nuberus (1681 – 1695). Deze rectoren waren ook professor bij de Gelderse Academie.

De rectoren Wilhelmus Bertramus Mylaeus (1707 – 1745), Karel Koenraad Reitz (1746 – 1773) en Antonius de Rooy (1773 – 1799) waren de belangrijkste rectoren uit de 18^e eeuw.

De bekendste rectoren uit de 19^e eeuw, die in Vij-

hestraat 1 hebben gewoond, zijn: Jan ten Brink (1799 – 1805), die ook nog professor was aan de Gelderse Academie (1805 – 1812) toen die werd opgeheven; Hendrik Frieseman (1805 – 1821); Anthonius Slothouber (1821 – 1832), die het huis bewoonde met zijn vrouw Elisabeth A. Voltelen en hun zoon en dienstbodes (zowel Antonius Slothouber (in 1860) als zijn vrouw (in 1840) zijn in Harderwijk overleden); Jan Jacob Kreenen (1838 – 1840) was conrector van het gymnasium, woonde hier met zijn vrouw Anna Kerkhoven, hun 3 kinderen en dienstbodes totdat hij rector werd van het Gymnasium in Nijmegen; Franciscus Gosewinus Beatrix van Bleeck van Rijsewijk (1846 – 1883) was bijna 40 jaar rector van het Gymnasium en overleed 2 jaar later in Arnhem; Jacobus Hermanus Schuurmans Stekhoven (1883 – 1886) was rector van het gymnasium toen het in 1886 werd gesloten.

Zeker in de tweede helft van de 19^e eeuw was Vijhestraat 1 geen A-locatie. Het Koloniaal Werfdepot had haar topjaren in verband met de koloniale oorlogen, die in Oost-Indië werden gevoerd. Er werden veel mannen tot koloniaal soldaat opgeleid en dat zorgde er weer voor dat

Het Nassau-Veluwsch Gymnasium

In 1600 ontstond in Harderwijk een onderwijsinstelling die onder andere bekend was als het Veluwsch Gymnasium. Dit gymnasium werd gefinancierd door het Kwartier van de Veluwe, waartoe Harderwijk behoorde. Het gewest Gelre was destijds verdeeld in kwartieren met een eigen bestuur, waarvan het Kwartier van de Veluwe er één was.

Rond 1750 werd de naam van de onderwijsinstelling veranderd in Nassau - Veluwsch Gymnasium. Dit gebeurde waarschijnlijk omdat ons land en dus ook Gelre vanaf 1747 weer een stadhouder had.

In 1815 werd dit een onderwijsinstelling, die gefinancierd werd door het Rijk, met behoud van de inmiddels ingeburgerde naam Nassau - Veluwsch Gymnasium. In 1878 werd dit een gemeentelijk gymnasium, maar in 1886 werd de school opgeheven: de financiering stopte.

in de buurt rond Vijhestraat 1 veel prostituees en kroegen waren gevestigd. Dit zal in die tijd ongetwijfeld tot onrust hebben geleid.

De 20^e eeuw: burgemeesters en restaurants, 't Zusje

In het begin van de 20^e eeuw huurden achter-eenvolgens Hermanus M. Numans (arts), Hendrik W. Houwink (rijksontvanger) en Johannes A. van Pesch (gemeenteambtenaar) voor enkele jaren het huis.

In 1906 werd burgemeester Marius Gerard Jacob Kempers de bewoner. Hij woont daar samen met zijn echtgenote Antje Versloot en dochter Caroline. Burgemeester Kempers was al in 1903 in onze stad aangesteld, maar ging hier pas 3 jaar later wonen. In 1913 werd hij eigenaar van het pand. Kempers heeft ervoor gezorgd dat in 1905 het Koloniaal Werfdepot uit Harderwijk vertrok, waarmee ook de buurtprostituees verdwenen en de buurt opknapte.

Burgemeester Kempers met echtgenote bij de zeebeer met uitzicht op de Zuiderzee in de achtertuin van hun huis (foto: Archief Wesenhagen)

In de achtertuin bij het pand heeft Kempers een muurtrap laten plaatsen, zodat hij een uitzicht had over de zeebeer naar de Zuiderzee. In februari 1928 overleed de echtgenote van de burgemeester en Kempers legde zijn burgemeestersambt neer op 1 mei van dat jaar. Anderhalf jaar later overleed Marius B.J. Kempers in De Bilt, nadat hij een half jaar daarvoor nog weer was getrouwd met Wilhelmina A.L. Brouwer. Na het vertrek van Kempers huurde zijn opvol-

ger, Jan J. de Jong Saakes, in 1928 het huis van de familie Kempers. Hij woonde daar met zijn vrouw Hendrika S. ten Klooster. Zij hebben er slechts enkele jaren gewoond, omdat De Jong Saakes het landhuis 'De Boekhorst' (huidig Eekhoornlaan 1) liet bouwen en daar in 1931 naartoe verhuisde.

Vanaf 1932 was Willem F.N. van Hombracht de hoofdbewoner van Vijhestraat 1. Hij kwam er wonen samen met zijn echtgenote Wilhelmina A.L. Brouwer, de oud-weduwe van Marius Kempers.

In de jaren '60 verkochten de erven Van Hombracht-Brouwer het pand.

Vijhestraat 1 werd getransformeerd naar een restaurant. Wij herinneren ons allemaal 'Mama's Vollen Pot' en de dansgelegenheid 'Koningskelder'. Sinds 2021 is restaurant 't Zusje gevestigd in het pand.

BRONNEN

- Tiemen Goossens, Lijst van bewoners van Vijhestraat 1 (niet gepubliceerd)
- Karel Chr. Uittien, Eigendoms- en bewoningsgeschiedenis van het pand in 1832, Kadastraal bekend onder Sectie E, nummer 767 (niet gepubliceerd)
- Van der Schee, Bureau voor bouwtechnisch onderzoek, Conclusies n.a.v. de resultaten van het dendrochronologisch onderzoek aan de Vijhestraat 1 te Harderwijk, 2020
- Van Daalen Dendrochronologie, Harderwijk – Vijhestraat 1, Dendrochronologisch onderzoek, oktober 2020
- Karel Mars, De Latijnse school en het Fraterhuis van Harderwijk, 1974

VOETNOTEN BIJ HET ARTIKEL

- ¹ Dendrochronologie of jaarring(en)onderzoek is de wetenschap die zich bezighoudt met het dateren van houten voorwerpen of archeologische vondsten aan de hand van in de voorwerpen herkenbare groeiringen.
- ² De moerbalk is een zware balk die van muur tot muur loopt. Tezamen met de kinderbalken, kleinere balken, die haaks op de moerbalk liggen, vormen de moerbalken de dragende constructie waarop de vloer rust; de vloerdelen. Moer- en kinderbalken in monumentale panden zijn van eiken-, dennen- of grenenhout.
- ³ In vroeger tijden noemde men iedereen die een opleiding aan een lagere school had gevolgd: klerk.

tekst Anita Raaphorst

Anita Raaphorst is historicus en redactielid van het Vittepraetje

Café Halfweg

Truckers reden ervoor om, de lokale dierenarts dronk er elke dag zijn kop koffie, de ANWB had er een vaste standplaats: Café Halfweg aan de Zuiderzeestraatweg te Hierden. De laatste eigenaren Jan en Fietje Hop noemden het zelf: Hop's Koffiehuis. Het café raakte geïsoleerd door de aanleg van de Newtonweg. Het pand staat nu leeg en als alle plannen en vergunningen rond zijn, zal het gesloopt worden om plaats te maken voor woningen en appartementen.

BENZINEPOMPEN

Teunis Hop (1907) uit Hierden en zijn vrouw Truus Schaftenaar (1910) uit Nunspeet, kochten volgens de akten in 1936 een behoorlijke kavel aan de Zuiderzeestraatweg. Het lag buiten de bebouwde kom. De grond werd aan de ene kant begrensd door het oude spoorlijntje dat van de Melis Stokelaan naar het industrieterrein liep, ter ontsluiting van vrieshuizen aan de Flevoweg. Tot ongeveer 2000 reden op dit spoor Interfrigo-wagens met diepgevroren waar; daarna is de lijn in onbruik geraakt en later ontmanteld. Aan de achterkant vormde de Broeksteeg (nu Broeklaan) de grens. Ernaast, richting Hierden, lagen twee weides waarop Teunis schapen hield en ook ganzen vanwege hun waakzaamheid. Later nam zoon Jan het café over. Jans broer Gerrit beheerde de benzinepompen, die al

op de kavel stonden. Op een foto uit 1985 is te zien dat er een bovengrondse tank stond gevuld met BK autogas, een situatie die nu ondenkbaar is. Er waren ook een

Het tankstation in 1985 met aan de linkerkant de bovengrondse gastank.

dieselpomp voor de vrachtauto's en een shop, waar Gerrit altijd zat. Ton Hop, wijkagent in Elburg en omstreken, en kleinzoon van Teunis vertelt dat zijn opa begon met een horecabedrijf, maar dat hij in de Tweede Wereldoorlog fietsenmaker was. Bij het leeghalen van het pand, vonden Ton en zijn familie nog fietsonderdelen uit die tijd. "Behalve fietsenmaker is mijn opa ook nog privéchauffeur geweest. Hij reed in een autobus van de firma Vermanen en hij werkte voor de VAD. Dit was allemaal niet zo'n succes en na de oorlog begon hij opnieuw in de horeca. Mijn vader Jan ging rond 1950 bij mijn opa en oma werken. Het plan was dat hij het in de toekomst over zou nemen van zijn ouders. In 1972 werd mijn vader daadwerkelijk eigenaar van het café en verhuisden wij, als gezin, ook daarheen. Mijn opa en oma gingen aan de J.P. Heyelaan wonen. In de jaren '80 moest het benzinestation weg, omdat het plan Frankrijk in beeld kwam."

TRUCKERS- EN BUURTCAFÉ

Het café kreeg de naam 'Halfweg' omdat het halwege de weg Amersfoort – Zwolle lag. Een groot deel van het terrein was geasfalteerd zodat vrachtwagens er

Café Halfweg in periode kort na W.O. II.

makkelijk op konden rijden. De Zuiderzeestraatweg was in die tijd druk en de vrachtwagenchauffeurs bezochten het café graag. Ze kwamen uit Friesland, reisden via Zwolle naar Apeldoorn, maar ze reden om voor de koffie en voor de soep gemaakt door de moeder van Ton, Fietje. Dat bleven ze doen toen de A28 aangelegd was. Ton: “Mijn moeder maakte in de winter 25 liter erwtensoep per keer, in van die grote pannen. Onze prijzen lagen altijd net iets lager dan bij anderen. Was elders de koffie bijvoorbeeld f 1,50, dan was die bij ons f 1,10. Er kwamen ook veel mensen uit de buurt, bijvoorbeeld ondernemers die even snel een bakje koffie kwamen doen of stiekem een biertje kwamen drinken en de dierenarts die elke dag aan tafel 3 zat. Verder was er een telefoon. Dat trok vrij veel mensen van Turkse afkomst die in de groeiende wijk Frankrijk woonden. Die belden dan met het thuisland.”

Ton: “Vroeger had je een heel groot woonwagenkamp in Hierden. De woonwagenbewoners kwamen veel bij ons. Aan het eind van de rit waren wij de enige horecagelegenheid waar ze nog mochten komen. Mits ze zich aan de regels hielden, en dat deden ze ook. Ze zaten altijd aan tafel 1, dat was de lange tafel recht voor de bar. Ze dronken koffie, een biertje en ze deden spelletjes, zoals knoebelen. Dat is een spelletje waar je van elkaar moet raden hoeveel stokjes je in je hand hebt. Daarbij sloegen ze heel hard op de tafel. Dat hoorde erbij. Als ze verloren hadden, moesten ze trakteren. Ook de fietsvereniging Harderwijk hield haar vergaderingen bij ons in de serre. Ze begonnen hun toertochten langs de Randmeren of naar Elburg en Kampen altijd bij ons. Van elke toertocht had mijn vader een herinnering hangen in een open kast.”

GEEN KROEG

De familie Hop maakte lange dagen in het café-restaurant. In het begin ging Jan al om 6 uur open voor de chauffeurs, later werd dat 7 uur. Als hij er dan om 7.10 u nog niet was en de chauffeurs stonden voor de deur, dan begonnen ze te toeteren. Daar werd de hele familie wel wakker van!

Tot tien uur 's avonds was het café open, van maandag tot vrijdag. Op zaterdag was dat van acht tot zes uur. Daarna volgde het bijwerken van de boekhouding. Op zondag was het café vanwege de principes van de familie gesloten. Ton: “Als de stamgasten op zaterdagavond niet weggingen, deed mijn vader eerst één tl-lamp aan, als dat niet hielp nog één. Op het laatst was het zo licht dat het niet meer gezellig was.”

Er waren alleen flesjes bier te krijgen. Jan Hop wilde geen kroeg zijn, dus had hij geen tapvergunning. Tons moeder regeerde met ijzeren hand in het café. “Als een chauffeur bijvoorbeeld een biefstuk bestelde, zaten daar altijd groenten bij. Als de chauffeur die dan niet opgegeten had, kwam mijn moeder met de overgebleven groenten terug uit de keuken en merkte op dat hij ook de groenten moest opeten! Eén keer kwam een woonwagenbewoner binnen, meer dan 2 meter lang. Mijn moeder ging voor hem staan en zei: ‘Je houdt je aan de regels of anders kun je vertrekken.’ De man maakte toen rechtsomkeert.”

INTERIEUR

Café Halfweg was een traditioneel bruin café met rode Smyrna tafelkleden. Er stonden in eerste instantie 6 tafels, later is er een serre bijgebouwd en konden er nog eens 6 tafels staan. Er was een vergunning voor 49 zitplaatsen. Er werd vroeger ook veel geroookt en daarom hing er een enorme afzuiger. Het was een soort huiskamer voor de stamgasten.

Vroeger was het hebben van een toilet niet verplicht voor de horeca, maar Jan liet aan de zijkant een toiletgebouwtje neerzetten, met een heren- en damestoilet. Ton: “Het herentoilet was zo groot dat er later een douche in werd gemaakt. Zo konden de truckers zich douchen. Aan de achterkant van het woonhuis/café liggen twee keukens, de werkkeuken aan de Stadshagenkamp en een soort bijkeuken aan de andere kant, bij de garage. Daar zat ook de doorgang naar het woonhuis. Boven waren wel vijf slaapkamers. Het is veel groter dan je kunt zien. Verder is er een washok. Er staat ook een grote garage, daar kunnen wel 5 auto's in. Er is ook nog een zomerhuisje, verscholen tussen de bomen.”

Het tankstation in 1960.

VERANDERINGEN

In 1966 werd de snelweg A28 geopend en daardoor werd de Zuiderzeestraatweg minder gebruikt. Toch bleven de truckers het café bezoeken, ook al betekende dit dat ze om moesten rijden. Ze hadden het er graag voor over en in die tijd bestond er nog geen tachograaf om de kilometers te controleren!

Broer Gerrit kreeg een stuk van de grond en bouwde er huizen; in één daarvan ging hij zelf wonen.

De gemeente kreeg in de jaren '80 interesse in een deel van Jan Hops kavel en stelde een uitruil voor. Jan Hop stond een deel van zijn grond af voor de bouw van het appartementengebouw aan de Broeklaan, uitkijkend op de Langekamp. Dit gebouw draagt overigens ook de naam 'Halfweg' omdat het de grond is geweest behorende bij het café. Jan Hop kreeg het stuk grond tegenover zijn café, aan de overkant van het huidige fietspad. Er bleek dat hier een gasleiding lag en dat daarom bebouwing niet tot nauwelijks mogelijk was.

De komst van de N302 en de Newtonweg betekenden een flinke tegenvaller voor de familie Hop. Het café bleek niet meer levensvatbaar. Ton: “Toen waren we op een dood punt aangekomen en besloot mijn vader te stoppen met de horeca. Ook de komst van de euro zag hij niet zitten. Hij heeft de slag naar modernisering nooit gemaakt. Mijn vader is er altijd blijven wonen tot hij in 2020 heel onverwachts overleed. Mijn moeder overleed nog geen jaar later. Ze hebben nog net hun 60-jarig huwelijk mogen vieren.”

Jan en Fietje Hop op de dag dat hun café werd gesloten.

TOEKOMST

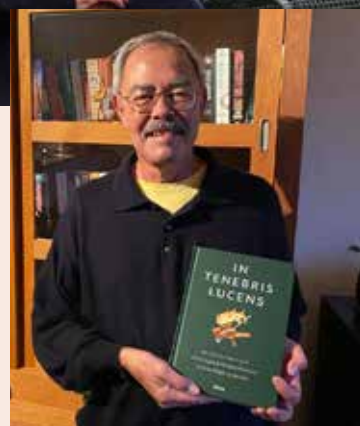
Niemand in de familie wil het café voortzetten. In de toekomst worden alle gebouwen op de kavel gesloopt. Daarvoor in de plaats komt nieuwbouw. Ton: “Dat is erg jammer maar het mooie is, dat onze kinderen er gaan wonen. Dat heeft mijn vader niet meer meegekregen, maar mijn moeder wel en zij vond het geweldig!”

Foto's komen uit het archief van de familie Hop

Jan en Fietje Hop, op hun 50-jarig huwelijksfeest.

Lex Schuijl in de binnentuin van "De Munt", vroeger de 'spionnenkazerne' genoemd. Als militair was Lex in de jaren tachtig enige tijd gestationeerd in deze kazerne in de oude binnenstad van Harderwijk.

Inzetfoto: De trotse auteur met een exemplaar van zijn boek.

Lex Schuijl voltooit boek over de praktijk van het spionnenwerk

Harderwijker Lex Schuijl (73) schreef een boek over de praktijk van het militaire inlichtingenwerk. Vier jaar lang heeft hij er hard aan gewerkt. Het is een standaardwerk geworden dat vanaf nu als studieboek dient voor alle toekomstige inlichtingenofficieren. Het eerste exemplaar is eind vorig jaar overhandigd aan de commandant der strijdkrachten.

Lex Schuijl was zelf inlichtingenofficier. Hij is trots op zijn aandeel in het boek – hij is de hoofdauteur. Maar hij is ook heel blij dat het werk erop zit. "Toen ik werd gevraagd was het de bedoeling dat ik onderdeel zou zijn van een schrijverscollectief dat vijf jaar lang aan het boek mocht werken. Maar één voor één haakten mijn mede-auteurs af en uiteindelijk stond ik er alleen voor. Als klap op de vuurpijl kreeg ik te horen dat het boek een jaar eerder af moest zijn. Dat heeft mij veel stress bezorgd."

Dat het toch is gelukt om het boek tijdig te voltooien is voor een belangrijk deel te danken aan professor Beatrice de Graaf. Deze van oorsprong Puttense onderzoekster is een autoriteit op het gebied van terrorisme en terrorismebestrijding. Zij hielp Lex structuur aan te brengen in zijn onderzoekswerk. "Ik ben Beatrice heel dankbaar dat zij mij heeft geholpen. Haar adviezen zijn heel waardevol geweest voor de totstandkoming van het boek."

'De geschiedenis van inlichtingen en veiligheid binnen de Koninklijke Landmacht' gaat over de geschiedenis van het inlichtingenwerk in Nederland. Zelf maakte Lex Schuijl in 1996 kennis met het inlichtingenwerk. Hij was toen al dertig jaar bij Defensie in dienst. Die eerste 30 jaar was hij ingedeeld bij de afdeling veldartillerie. In die hoedanigheid werd hij in 1996 uitgezonden naar Bosnië. Acht maanden lang zat hij als commandant van een kleine eenheid op het topje van een berg Servische troepen te observeren.

Het was een traumatische ervaring. "Ik wist helemaal niets van dit conflict, wat er speelde tussen Serviërs, Kroaten en Bosniërs. Ook mijn mannen wisten niets. Dat was heel frustrerend."

Hij dacht er na zijn uitzending serieus over het leger vaarwel te zeggen, maar een collega-militair haalde hem over om een carrièreswitch te maken en over te stappen naar de inlichtingendienst, toen nog een kleine eenheid van zo'n dertig man. "Vanaf dat moment werd dat mijn missie: zoveel mogelijk inlichtingen verzamelen, zodat de mannen die op missie werden gestuurd goed voorbereid waren. Dat is heel belangrijk voor het welslagen van zo'n missie."

In 2003 ging Lex Schuijl met pensioen, maar inlichtingenofficier kolonel J.M.A. Brouns was zijn oud-collega niet vergeten. Hij vroeg Schuijl in 2016 om een boek te schrijven over de geschiedenis van de inlichtingendienst, met de nadruk op de praktijk, het veldwerk.

Lex Schuijl werd op Bali geboren in wat toen nog Nederlands-Indië heette. In 1966, Lex was 18 jaar oud, moest hij zich als dienstplichtige melden. Al na een week voelde hij zich dusdanig thuis dat hij aangaf beroeps te willen worden. In 2003 ging hij met pensioen en twee jaar later verhuisde hij naar Harderwijk. Hier stortte hij zich op het vrijwilligerswerk. Schuijl maakt deel uit van de redactie van wijkblad De Hoorschelp in Drielanden en van het Vittepraetje. Lex is betrokken bij de organisatie van het onlangs gestarte Veteranencafé. Ook kreeg hij enige lokale bekendheid als correspondent van de Harderwijker Courant.

Dankzij deze sponsors is het mogelijk een mooi blad uit te geven:

De Admiraal Stadscafe en Restaurant Strandboulevard W 16 3841 CS Harderwijk 0341 412 446	OGB DESIGN creative webdesign www.ogb-design.nl	BRANDT MAKELAARS Aankoop & verkoop Verkeersweg 5 3842 LD Harderwijk (0341) 41 64 26	leef eenmerkmetleef.nl gewoonanton.nl
Gert van Lunteren Assurantiën BV Stationsplein 126 3844 KR Harderwijk 0341-421921 www.gertvanlunteren.nl	Wim Buitenhuis	G. Buitenhuis Nobelsstraat 28 3846 CG Harderwijk (0341) 41 76 17	Martijn Pijnenburg
furniture, Chinese and Japanese porcelain, copper, clocks, paintings DOORNHOF ANTIQUAIRS Schapenhoek 7,12-14 3841 BM Harderwijk Tel. +31 341-42 10 15	Liefde voor Antiek en de ERF Manolo Berenchina Trainer Nordic Walking Manolo Berenchina Scheidiuslaan 44 3843 CT Harderwijk 0341 - 421308	DRIES van den BERG Stephensonstraat 2 Harderwijk (0341) 42 37 23	Bos en Vrijhof AANNEMERSBEDRIJF Snippendalseweg 8 Hierden (0341) 41 35 32
CATERING VANDENBERG Het concept voor elk feest!! Marconistraat 1 3846 AR Harderwijk (0341) 46 04 04	esj esjvastgoedonderhoud Lorentzstraat 5e 3846 AV Harderwijk (0341) 46 01 75	kern notarissen 0341 - 41 71 14 info@kernnotarissen.nl Minderbroederslaan 1 Harderwijk	Jan E. Mons Vrijwillig OV-ambassadeur Privé contactgegevens 0341 42 04 20
Meeuwisse Travel reiscreaties wereld aan reizen vanuit huis Email: meeuwissetravel@reiscreaties.nl Telefoon: 06 55 33 13 37 Website: meeuwissetravel.reiscreaties.nl	UNIT4 BEDRIJFS SOFTWARE	via-communio Marketing&Communicatie Rabbistraat 5-3 3841 CR Harderwijk +31 341 451 147 / +31 653 881 999 www.viacommunio.com viacommunio@outlook.com	STICHTING HERBOUW LUTTEKEPOORT
De Boterlap Markt 5 3841CE Harderwijk 0341-429660 info@deboterlap.nl			

Word voor minimaal € 50,00 sponsor van ons Vittepraetje.
 Wij vermelden u op de website (met link) en in ons blad.
 Mailen kan ook: info@herderewich.nl

Word voor minimaal € 19,50 lid van Herderewich.

- Een lidmaatschap loopt per kalenderjaar.
- De minimale bijdrage voor het lidmaatschap is € 19,50, te voldoen voor 1 mei van het lopende jaar.
- Leden ontvangen 4 x per jaar het Vittepraetje. Als iemand zich halverwege het jaar aanmeldt, ontvangt hij/zij ook de eerder verschenen Vittepraetjes van dat jaar.
- Leden die niet in Harderwijk wonen en het Vittepraetje per post willen ontvangen, betalen voor de portokosten; deze worden jaarlijks vastgesteld.
- Wanneer iemand zich na 15 november aanmeldt, gaat zijn/haar lidmaatschap het volgende jaar in. Hij/zij ontvangt in december het laatste Vittepraetje van het lopende jaar.
- Alleen een persoon kan lid zijn van de vereniging. Een lidmaatschap op adres is niet mogelijk.

Zie verder www.herderewich.nl

Kwartalblad van de historische vereniging HERDEREWICH

*Vijhestraat 1 aan het eind van de 19^e eeuw
(foto: Archief Wesenhagen)*

Vittepraetje

De naam van ons kwartaalblad 'Vittepraetje' is een taalkundige vrijheid, gebaseerd op 'vitte' en 'praetje'.

Een 'vitte' was de naam van een handelskolonie in Scandinavië tijdens de late middeleeuwen. De Harderwijkse koggen voeren in de Hanzetijd onder andere naar Scandinavië. Op de zuidpunt van het Deense eiland Schonen had Harderwijk een eigen vitte, een stuk land met pakhuizen, winkels, kramen en werkplaatsen voor kooplieden en ambachtslieden. Ze woonden en werkten daar. Op de vitte golden dezelfde wetten en regels als in Harderwijk. Een vitte was dus een plaats uit de historie en ver weg van de stad Harderwijk.

Een 'praetje' is een kort gesprek over alledaagse dingen, of een korte verhandeling of lezing. Kooplieden en ambachtslieden op de vitte waren soms maanden van huis en konden in de winter vaak niet uitvaren voor de thuisreis. Tijdens hun verblijf daar moesten de kooplieden zich zien te vermaken en dat deden zij onder andere met het vertellen van verhalen. Ook na terugkomst in Harderwijk waren de sterke verhalen niet van de lucht.